

Хоча й ніде правди діти, суворе відлюдництво безоглядне й нелюдське, зокрема, на ґрунті подружніх відносин не дозволяло їм розростися.

Образний вислів: «Шелеп щастя в хату» = раптове лихо!

Особові назви шалапутів: Бублій, Дуплій (провідник), Дрига, Лиховид, Вітер, (Вітренко), Сорока // російські прізвища в Україні: Ветров, Шелепин, Лапутіна (від Шалапути).

Цікаво, що усі перелічені нами українські особові прізвища шалапутів стануть офіційними прізвищами.

Чого не скажеш про назвисько Селепета. Щоправда ота особова назва вже у ХХ столітті зазнала певного переосмислення. Буквальне значення: особа, яка поширює (про себе!) чутки селом. Здається у тому немає нічого дивного. Адже так само вчиняв ще за життя і їхній впливовий духовний вчитель і провідник Дуплій.

Адже заради дешевого популізму у прочан він зводив на себе наклеп, тобто обмовляв власну персону непочтивими речами. Проте справжнього свого імені він так і не відкрив. Дійсно гуру, як то кажуть, був «смереннем велик и нищетою богат»... Інакше кажучи, наш краєнин Селепета у минулому сам себе й ошукав. Чи не тому оте поширене на селі свого часу прізвисько зрештою так і не стало повноправним прізвищем?!

Список літератури:

1. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. - К.: Освіта, 1992. – С.170-183; Перевидання з оригіналу 1925 року.
2. Грінченко Ю. Словарь української мови. – К., 1909. - Т.4.
3. Даль В. Толковый словарь русского языка. (современная версия). – М., 2005. – С.717,719
4. Ясевич-Бородаєвська В. Борьба за веру. Историко-бытовые очерки. Обзор религиозных групп. Старообрядничество и сектанство: хлысты, молокане, малеванцы, штундисты, шалапуты, 1912

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Валентин ЛАЗУРЕНКО

КНИГА ПРО ІСТОРІЮ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ НА ЧЕРКАЩИНІ

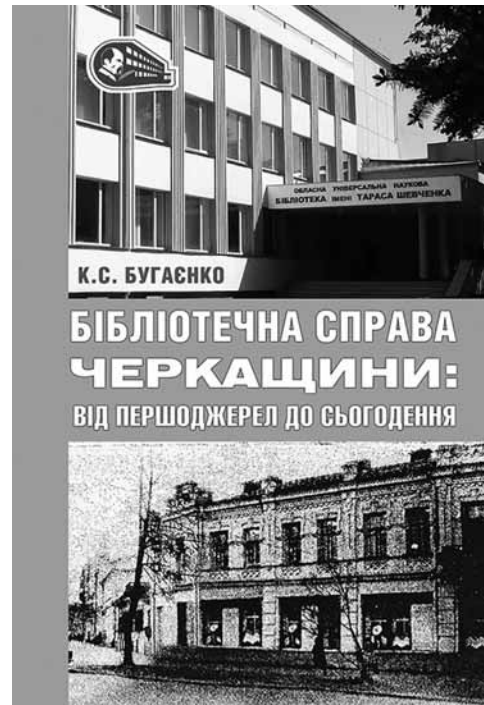
Бібліотеки – це національно-просвітницьке середовище, через яке проходить у молодому віці кожна людина. Незалежно від того, ким і якою стане ця людина у майбутньому, саме бібліотека значною мірою закладає міцні підмурівки національного світосприйняття. Сприйняття того, що ми – українці, що ми – велика унікальна нація, що в нас багатюща культура і трагічно-героїчна історія... Бібліотеки – це один із потужних наявних на сьогодні механізмів для провадження культурної політики держави.

Нинішній рік позначений важливою подією у громадському житті Черкащини – виходом книги «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення». Це ґрунтовне дослідження, працюючи над яким його авторка – Клавдія Сергіївна Бугаєнко, збрала чимало цікавої інформації, проаналізувала сотні матеріалів, знайшла влучні слова, щоб подарувати бібліотечній

Клавдія Сергіївна Бугаєнко

спільноті і громадськості краю історико-краєзнавчий нарис, що заповнив багато білих плям у літописі книгозбірень області, узагальнив досвід кількох поколінь фахівців, які в різні часи самовіддано трудилися на бібліотечній ниві, прилучали до книги тисячі читачів, відкривали їм широкі горизонти знань.

Мав унікальну нагоду – від часу свого народження до закінчення 1993 року Суботівської середньої школи, що на Чигиринщині, так би мовити, «виростати в бібліотеці». Моя мама – Євдокія Лазуренко, 47 років пропрацювала у Суботівській сільській бібліотеці. У ті вже не близькі 70-ті – 1980-ті – 1990-ті роки минулого століття це була один з передових осередків досвіду краєзнавчої роботи на Черкащині. До речі, про її роботу є згадка у цьому виданні. Ще й досі жевріють в пам'яті ті краєзнавчі вечори, творчі зустрічі, читацькі конференції, огляди літератури, виступи перед працівниками сільського господарства села, які проводила моя мати. Мабуть, це вплинуло на мій вибір після закінчення школи продовжити навчання саме на історичному факультеті Черкаського, нині національного університету імені Богдана Хмельницького. Бібліотека прищепила мені любов до книги, а з нею любов до рідного краю, рідної землі, рідної Батьківщини – України.

Тому із великим задоволенням став рецензую це видання, яке Ви, шановний читачу, тримаєте в руках. Адже ця сфера мені надзвичайно близька. Приємно констатувати і те, що це перше в історії Черкащини видання, в якому висвітлена історія розвитку бібліотечної справи та становлення бібліотек

регіону, їх функціонування в різних суспільно-політичних умовах; показаний розвиток бібліотечної мережі, фондів, а також соціокультурна, інформаційна, інноваційна діяльність.

Про генезу бібліотечної справи в регіоні тепер можна прочитати в одному виданні, що засвідчує: історія бібліотек на Черкащині є цікавою і динамічною. З історичних джерел ми черпаємо інформацію про те, що в часи Української Козацької Держави в замиській резиденції Суботові, що на Чигиринщині, гетьман Богдан Хмельницький зібрав велику на той час бібліотеку. Це середина XVII століття.

Чималу бібліотеку мала перша міністерська Черкаська чоловіча гімназія (відкрита у 1880 р. як прогімназія). Певна частина цінних видань цієї бібліотеки збереглася й після закриття гімназії 1920 р., адже книги були передані до бібліотеки Черкаського інституту народної освіти.

Вагомий внесок у бачення стратегії бібліотечного комплектування на теренах Черкащини зробив Василь Липківський, творець і перший митрополит Київський і всієї України відродженої 1921 р. Української автокефальної православної церкви, який у 1890 р. як кандидат богослов'я працював у черкаській чоловічій прогімназії. В архівах зберігається виклад його виступу на педраді цього закладу освіти щодо бачення комплектування бібліотеки, зокрема книгами зі свого предмета (закон Божий), з використанням диференційованого підходу, залежно від віку: для учнів молодшого віку – книги простого викладу; для середнього – складніші твори з питань віри й моральності, історії; для учнів старшого віку він хотів бачити в бібліотеці книги з філософії, церковно-історичні монографії.

Активний сплеск розвитку бібліотечної справи на Черкащині відбувся наприкінці XIX ст. Цьому сприяли ліберальні реформи, в ході яких створювались сприятливі передумови для розвитку бібліотек на теренах Черкащини. Окрім книгозбірень навчальних закладів, доступ до яких був обмежений для населення, почало з'являтися більше загальнодоступних

публічних бібліотек, утримуваних державним коштом, органами місцевого самоврядування, а також бібліотек громадських організацій і товариств (народні, безкоштовні) – при народних клубах, народних домах. Тут слід відзначити, що переважну більшість публічних громадських бібліотек на Черкащині відкривали у повітових містах за ініціативи прогресивних українських громадських діячів та інтелігенції, громадських об'єднань. Одними з перших публічні громадські бібліотеки запрацювали в Каневі (1877 р.), Таганчі (1888 р.), Чигирині (1894 р.), Умані (1895 р.). На початку XX ст. на вимогу прогресивної інтелігенції та громадськості було відкрито громадську бібліотеку й у Черкасах.

На сторінках цієї книги, Ви, шановний читачу, знайдете цікаві історичні відомості про становлення бібліотек на Черкащині. Як от, наприклад, інформація про те, що 1910 р. на Батьківщині великого Кобзаря в с. Кирилівка на Звенигородщині заснували громадську бібліотеку імені Тараса Шевченка, проте її фонд був дуже бідний. У журналі “Украинская жизнь” про неї йдеться так: “Українських книжок тут, окрім одного лікарського порадики, немає. Немає також жодного примірника “Кобзаря”.

На початку XX ст. на Черкащині безкоштовні бібліотеки-читальні для народу засновували Товариства грамотності. Цікавим і повчальним, особливо для сьогодення (коли відкривається багато різних закладів харчування і водночас закривається багато бібліотек, а книги знищуються, бо не знають – куди їх подіти!), є той факт, що на початок XX ст. на Черкащині повітовими комітетами піклування про народну тверезість у населених пунктах відкривались чайні, а при них – і бібліотеки-читальні, які слугували “цілям відвернення населення від п'янства”. Наприклад, бібліотекарі Уманського повіту звітували, що такі бібліотеки-читальні “...досить охоче відвідуються народом і книги розбираються всі, при чому відчувається навіть недостаток в них”.

Помітну роль у створенні мережі народних бібліотек та популяризації української книги на Черкащині відіграло товариство “Просвіта”.

Установлення радянської влади в Україні у 1920-х рр. супроводжувалось націоналізацією бібліотек усіх типів та ліквідацією недержавних. У цей період керівництво бібліотечною справою покладалось на новостворений орган Ради Народних Комісарів – Головополітосвіту, яка робила перші спроби реформування бібліотечної справи, побудови мережі. Влада усвідомлювала роль бібліотек у виконанні накреслених планів і відводила їм роль ідеологічно-виховного чинника в побудові радянської держави. Бібліотеки в цей період спрямовували свою роботу на допомогу ліквідації неписьменності та розвивались під гаслом пріоритетів політико-просвітницької, агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи.

Цікавою формою бібліотечної роботи на Черкащині, особливо в Уманському повіті, стала робота пересувних фургонних бібліотек, які доставляли виділену шефськими організаціями літературу та плакати в села, а також червоноармійцям для організації культмасових заходів.

Радянська влада, розуміючи потужну ідеологічну роль бібліотек у насадженні комуністичних ідеалів життя, всіляко сприяла розбудові бібліотечної мережі. Протягом 1923–1935 рр. районні бібліотеки були відкриті у Драбові, Жашкові, Лисянці, Монастирищі, Тальному, Христинівці, Чорнобаї, де вони функціонували як центральні, надаючи інструктивно-методичну, консультаційну допомогу бібліотекам району, забезпечували обслуговування шляхом організації “пересувок” у колгоспах, радгоспах, машинно-тракторних станціях.

Зі сторінок цього видання дізнаємось про те, що хвиля політичних репресій у 30-х рр. XX ст. не минула і бібліотечних працівників, чимало з яких було репресовано, заслано або звільнено з роботи, засуджено за сфабрикованими документами, як, наприклад, завідувача технічної бібліотеки залізничної станції імені Тараса Шевченка С. Зимнього чи

бібліотекаря Черкаської районної бібліотеки Л. Анімпадницького. Автор справедливо робить висновок про те, що така репресивна кадрова політика вимагала від бібліотечних працівників виконання пропагандистської функції, що сприяло посиленню ідеологічного впливу на читацький попит.

Напередодні німецько-радянської війни 1941–1945 рр. на Черкащині діяло 972 бібліотеки, значну частину з яких в роки війни за наказом нацистського командування знищили і пограбували, а приміщення використовувалися для господарських і військових потреб. Як свідчать архівні дані, працівники бібліотек і населення, ризикуючи життям, самовіддано намагалися врятувати бібліотечні фонди від нацистського варварства, переховуючи частину книг, а після війни – повертали. Так, наприклад, саме завдяки праці М. Скоркіної, бібліотекаря на той час Черкаського педагогічного інституту, були врятовані цінні та рідкісні видання наукової бібліотеки, які вона в часи нацистської окупації, не залишивши бібліотеку, оберігала.

По завершенні Другої світової війни, на теренах Черкащини, незважаючи на труднощі, бібліотечне обслуговування населення почало відновлюватися. Бібліотечні працівники здійснювали велику роботу з відновлення, упорядкування та зберігання фондів, а для підвищення кваліфікації бібліотекарів у районних центрах започаткували постійно діючі семінари, проводили загальноосвітні лекції. Слід відзначити і те, що в цей період на роботу бібліотечних працівників негативно впливали соціально-побутові умови в поєднанні з низькою оплатою праці.

На кінець 1949 р. у Черкасах функціонувало 45 бібліотек різних відомств. У 1950–1951 рр. на Черкащині діяло 1140 масових бібліотек.

З утворенням у січні 1954 р. Черкаської області бібліотечна галузь розглядалася як складова її соціально-економічного та культурного розвитку. Проводили роботу з розширення

мережі бібліотек. В новоствореній області діяли 1194 районні, міські, сільські, колгоспні, технічні та профспілкові бібліотеки, побудували низку нових бібліотечних приміщень.

В умовах розширення мережі культосвітніх закладів виникла необхідність реорганізації та утворення нових закладів обласного рівня, що мали, поряд з обслуговуванням читачів, виконувати функції методичних центрів для бібліотек області. Створили три обласні бібліотеки: Черкаську обласну бібліотеку для дорослих (квітень 1954 р.), Черкаську обласну бібліотеку для дітей та юнацтва (квітень 1954 р.), Черкаську обласну медичну бібліотеку (липень 1954 р.). Історія цих бібліотек гарно висвітлена на сторінках цього видання.

У 50–60-ті рр. XX ст. помітно розширювалася мережа масових і відомчих бібліотек Черкаської області. Позитивну роль у розбудові бібліотечної справи в області відігравали колгоспи.

Але найбільш інтенсивним розвитком бібліотечної галузі Черкащини став період 1970-х – першої половини 1980-х рр. Станом на 1970 р. в області діяло 850 державних бібліотек, повністю завершили роботу з упорядкування мережі бібліотек та значно покращилась матеріально-технічна база бібліотечних закладів. У цей час нові типові приміщення було побудовано для Золотоніської, Христинівської, Катеринопільської, Монастирищенської, Жашківської, Кам'янської районних бібліотек. У грудні 1976 р. у Черкасах створили Обласну бібліотеку для юнацтва на базі міської юнацької, якій 2000 р. присвоїли ім'я відомого поета Василя Симоненка.

Головним центром координації бібліотечної роботи на Черкащині від часу утворення області була, є і залишається Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека, яка сьогодні носить ім'я Тараса Шевченка. 36 років (з 1986 р.) її очолювала Лілля Капкаєва, заслужений працівник культури України, яка чимало зробила для розвитку бібліотечної справи на Черкащині. Із 2022 р. на посаді директора її змінила фаховий бібліотекар нового покоління Людмила Дядик.

Сьогодні диктує нові підходи та форми бібліотечної роботи. Поширеним на Черкащині став бібліотуризм як форма краєзнавчої роботи бібліотек. Триває процес інформатизації бібліотек. До речі, тут слід відмітити, що однією з перших в Україні запроваджувати новітні інформаційні технології та створювати власні електронні інформаційні ресурси почала саме Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. Пошук і впровадження нових форм роботи сприяє об'єднанню членів громади, підтримці бібліотек місцевою владою, вони стають центрами суспільного життя. Але це – історія сьогоднішнього і матеріал для збору інформації для наступних історичних видань про бібліотечну справу на Черкащині уже ХХІ ст.

Статистика засвідчує скорочення в останнє десятиліття кількості бібліотек на Черкащині. Якщо станом на 2014 р. в області нараховувалось 740 бібліотек системи Міністерства культури України, то у 2022 р. мережа бібліотек становила 654 заклади Міністерства культури та інформаційної політики України. Тобто за цей час припинили своє існування 86 бібліотек.

Цілком погоджуємось із констатацією наведених у виданні фактів із сьогоднішнього про те, що з утворенням перших територіальних громад на Черкащині виникли перешкоди, пов'язані з фінансовими можливостями місцевих бюджетів, тобто з їх економічною неспроможністю утримувати необхідну кількість закладів культури. Подекуди проявилось нерозуміння окремими представниками органів місцевого самоврядування важливості збереження бібліотек, що призвело до прийняття неконструктивних рішень щодо скорочення їх чисельності, зокрема дитячих і юнацьких підрозділів. За цих умов мережа бібліотек зменшилася, що негативно вплинуло на організацію надання бібліотечних послуг членам громади і не сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей і підлітків.

Читач знайде на сторінках книги інформацію про роботу бібліотек Черкащини в умовах пандемії корона вірусу COVID-19 і про досвід роботи бібліотек в реаліях російсько-української війни, активна фаза якої розпочалась 24 лютого 2022 р. На протидію російському інформаційному наративу, бібліотеки Черкащини розгорнули потужний бібліотечно-інформаційний спротив.

Цікавими є розділи книги, присвячені історії бібліотек провідних закладів вищої освіти Черкаської області (наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького; наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва; бібліотеки Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини; науково-технічної бібліотеки Черкаського державного технологічного університету; наукової бібліотеки Східноєвропейського університету економіки і менеджменту) та діяльності утвореної 2010 р. на Черкащині громадської організації «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації».

Значно посилює книгу оприявлення персоналістичного виміру бібліотечної справи на Черкащині. Це такі вчені-книгознавці, бібліотекознавці, бібліографи, що народилися або проживали на Черкащині, як уродженець м. Канів Йосип Баренбаум – книгознавець, доктор філологічних наук; уродженець с. Вільховець Звенигородського району Лев Биковський – український бібліограф, бібліотекознавець; уродженець с. Колодисте Звенигородського повіту Київської губернії Василь Доманицький – літературознавець, критик, перекладач, фольклорист, історик, археолог, бібліограф; уродженець с. Пальчик Катеринопільського району Сергій Єфремов – публіцист, літературознавець, критик, бібліограф, політичний і державний діяч; Михайло Комаров – історик, бібліограф, етнограф, філолог, критик, громадський діяч; уродженець с. Дмитрушки Уманського району Єфрем Крав-

ченко – український бібліограф та бібліотекознавець; Агатангел Кримський – український історик, сходознавець, мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, письменник, перекладач; уродженець хутора Тимківщина (нині с. Богуславець Золотоніського району) Михайло Максимович – історик, природознавець, мовознавець, бібліограф, археолог, фольклорист, етнограф, літературознавець; уродженець с. Малі Канівці Чорнобаївського району Михайло Драй-Хмара. На сучасному етапі національного та духовного відродження нашої держави наукова спадщина цих непересічних особистостей є актуальною та важливою.

Завершимо своє щире слово про рецензовану книгу, присвячену історії бібліотечної справи на Черкащині, словами англійського письменника Ніла Геймана: “Ми зобов’язані підтримувати бібліотеки. Користуватися бібліотеками, заохочувати інших користуватися бібліотеками, протестувати проти закриття бібліотек. Якщо ви не цінуєте бібліотеки, то ви не цінуєте інформацію, або культуру, або мудрість. Ви приглушуєте голоси минулого і шкодите майбутньому”. “Бібліотеки – це свобода. Свобода читати, свобода думок, свобода спілкування. Це освіта (що не є процесом, який зупиняється в день, коли ми закінчуємо школу або університет), це розваги, це створення безпечних просторів, а також доступ до інформації”.

ПОДВИЖНИКИ КРАЄЗНАВСТВА

Т. М. НЕРАДЕНКО,
А. І. КОСАРЕНКО

П. П. СОСА – ВІДОМІЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ І ПОЧЕСНИЙ ГРОМАДЯНИН МІСТА ЧЕРКАСИ

Павло Петрович Соса народився 20 грудня 1929 року у селі Жовнині Чорнобаївського району Черкаської області. Саме воно та його героїчна історія вплинули на майбутню професію. Швидкоплинна степова Сула, таємничі курганні насипи з їх давніми похованнями збуджували уяву юнака та спонукали до вивчення історії рідного краю. Але до того, як почати займатися улюбленою справою, довелося Павлу Петровичу попрацювати в різних місцях за різними спеціальностями: робітником на заводі, вчителем історії та суспільствознавства в школах та профтехучилищах Черкас.

Зростав Павло Петрович у бідній селянській родині, змалечку зазнав злигоднів, пережив голодомор 1932–1933 років, передчасну втрату батьків, скруту та лихоліття Великої Вітчизняної війни.

У 1953 році, після служби у лавах Радянської армії, доля привела Павла Петровича на механічний завод у Середньоуральську. Молодий старанний робітник вважався дуже перспективним щодо професійного зростання, мав великі